

Släktens historier. En folkloristisk analys av frågelistsvar om släktens minneskunskap.

Hur strukturerar finländare historien genom de minnesberättelser som berättas inom olika släkter? Det frågar sig Pauliina Latvala i sin doktorsavhandling i folkloristik⁶. Krig, samhällets modernisering och urbanisering är några sådana historiska teman som finländare har att relatera sina egna släkters skildrade erfarenheter till, eller att spegla genom berättelserna. Även förändrade uppfattningar och förhållanden när det gäller släkt, familj och könsroller speglas i det som berättas om äldre släktled. Avhandlingen handlar om hur finländare berättar om sin släkt och om de berättelser som berättas (in)om den egna släkten, vilka berättelsemodeller som används och hur informanterna positionerar sig själva och sitt berättande i bidrag till ett traditionsarkivs insamlingstävling. De analyserade berättelserna ingår i svar på Finska Litteratursällskapets folkminnesarkivs insamlingstävling "Den stora berättelsen om släkten", ett stort projekt som genomfördes i samband med Finlands 80-årsjubileum (1997). Latvalas avhandling kan ses som det senaste inlägget i en pågående diskussion om berättande i frågelistsvar, om frågelistsvar som texter och om hur det förflutna berättas i minnesmaterial, där bland annat Ulla-Maija Peltonens (1996) och Taina Ukkonens (2000) avhandlingar varit tidigare inlägg.

Enligt Latvala styr eller inverkar inte själva frågelistan i sig tydligt på ett frågelistsvars struktur, vilket tidigare forskning har hävdad. Även om en stor del av svaren till och med följer frågelistan struktur och rubriker eller man på annat sätt kan se frågelistan inflytande i texterna så finns det också fritt berättande i svaren, hävdar Latvala. När informanten berättar om sin släkt och om de historier som han eller hon känner till om sina släktingar, så har han eller hon några konventionella berättelsegenrer att välja som modell: genealogi, (själv)biografiskt skrivande, memoarer, historieskrivning, muntlig berättelsetradition och övriga textgenrer såsom skönlitteratur, brev eller poesi. Dessa genrer fungerar som ramar som möjliggör olika betoningar, och öppnar för en analys av hur informanterna framställer sina berättelser till arkivet.

Som brukligt är i en traditionell doktorsavhandling ägnas en hel del utrymme till att ställa material, meto-

der och forskningsproblem i förhållande till tidigare forskning. Avhandlingens struktur delar sig naturligt i tre delar: de första femtio sidorna ägnas åt inledande bakgrundsuppgifter, drygt hundra sidor handlar om informanternas positioneringar och de berättelsemodeller som används i svaren och de återstående hundra sidorna är analys av vad som berättas i svaren. Den tematiska analysen kretsar kring hur historiska teman som hungeråren på 1860-talet, emigrationen till Amerika, 1918-års krig, livet på hemmafronten under vinter- och fortsättningskrigen, fredstiden och förändringar i den agrara kulturen, folkbildning och skolgång under 1900-talets början samt ämnen släkt, familj och könsroller i hemmet skildras i svaren. Avhandlingen innehåller på så vis egentligen två olika typer av analyser, där den första behandlar berättaren och berättandet i den skrivna texten och den andra om det berättade. Latvala betonar själv att samma material, till exempel svaren på en frågelista, kan öppna för många olika läsningar och tolkningar, och att vilken läsning man väljer hör ihop med forskningsproblemet och med den disciplin som man har präglats av. De två olika analysdelarna som ingår i avhandlingen visar i sig två olika sätt att analysera samma material och kunde också läsas skilda från varandra.

Latvala beskriver utvecklingen framförallt inom folkloristisk berättelseforskning, men även delvis inom tangerande samhällsvetenskaplig forskning. Släkthistoria, familjehistoria, begreppen släkt och familj får även de sina egna kontexter beskrivna i avhandlingen. Såväl den forskningshistoriska översikten för folkloristisk berättelseforsknings del som begreppsutredningarna kan väl komma att användas som introduktioner för den mindre bevandrade i de berörda ämnena. Man kan däremot utgående från forskningsöversikten fråga sig om den finländska etnologin inte har problematiserat det som berättas i frågelistsvar eller intresserat sig för minnesproblematik, eller om detta i så fall är irrelevant forskning ur en folkloristisk synvinkel. Bland annat Pirjo Korkiakangas etnologiska doktorsavhandling (1996) om hur barndomen på landsbygden berättas och koms ihåg i minnesskildringar finns med i litteraturförteckningen, men nämns inte i forskningsöversikten där 1990-talets samhällsvetenskapliga intresse för life history-intervjuer däremot tas upp. En större öppenhet för el-

6 Latvala, Pauliina, 2005: *Katse menneisyteen. Folkloristinen tutkimus suvun muistitiedosta*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 311 s.

ler medvetenhet om varandras närstående forskning, även när syften och sätt att hantera materialet kan skilja sig på betydelsefulla sätt från varandra, är något som jag hoppas att kommande finländsk forskning såväl inom folkloristik som inom etnologi i högre grad kommer att uppvisa.

Sett i ett större traditionsvetenskapligt perspektiv anser jag en av de största förtjänsterna med Latvalas avhandling vara poängteringen av att frågelistsvar bör ses som inte bara en text- eller berättelsegenre utan flera, om man beaktar hur olika informanter förstår sin uppgift på olika sätt eller väljer att besvara frågorna på olika sätt. Vill informanterna upplysa eller informera, vill de skriva poetiskt om sina egna minnen, vill de plikttroget rapportera vad de vet om temat? De varierande sätten att besvara en frågelist

känns igen av den som jobbat med frågelistsvar. Fokuseringen på informanternas positioneringar och berättelsestrategier har framförts av Satu Apo redan i början av 1990-talet, men förtjänar fortfarande att diskuteras. En analys av hur informanterna positionerar sig på olika sätt genom sina sätt att besvara en frågelist visar också att olika informanternas svar på samma frågor egentligen kan ge helt olika typer av material. En informant kan också inta flera olika positioner inom samma svar och även sådana positioner som säger emot varandra. Informanternas intentioner och olika sätt att besvara frågelistan borde kanske i högre grad beaktas även vid varje analys av det som berättas i frågelistsvaren.

Katja Hellman